

tikleri, atalarının dinini benimsedikleri belirtilmekte ve onlar için bir kınama söz konusu edilmemektedir. Benî İsrâil tabirinin geçtiği âyetlerde ise onlara verilen nimetler anlatılmakta, Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceklerine, anaya babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilikte bulunacaklarına, insanlara güzel söz söyleyeceklerine, namaz kılip zekât vereceklerine, birbirinin kanını dökmeyeceklerine, birbirini yurtlarından çıkarmayacaklarına dair söz verdikleri hatırlatılmakta ve genellikle verdikleri sözden döndükleri belirtilmekte, bundan dolayı da kınanmaktadır. Böylece, bir kısmı hariç, Benî İsrâil tabiriyle doğru yoldan sapmış olan Yâkuboğulları'nın kastedildiği ortaya çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Taberî, *Tefsîr* (Şâkir), XII, 86; XVI, 32-33; a.mlf., *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 316-321, 331-364; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, XVIII, 90; XXI, 184; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıssas-ı Enbiyâ*, Ankara 1985, I, 8-10; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 334; *La Genèse* (trc. R. de Vaux), Paris 1951, s. 119-166; Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, İstanbul 1976, I, 24-28; DR, s. 823-824; Hasan el-Mustafavî, *et-Tahkîk fî kelimâti'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Tahran 1365, I, 163; Salah Abdülfettâh el-Hâlidî, *es-Şaḥṣiyetü'l-Yehûdiyye*, Dimaşk 1987, s. 37-42; J. F. McCurdy, "Israel, People of", *JE*, VI, 661; J. H. Greenstone, "Jacob", a.e., VII, 19-24; Ö. Rıza Doğrul, "Âl", *İTA*, I, 249; Simon Cohen, "Israel", *UJE*, V, 613-615.

ABDURRAHMAN KÜÇÜK

ÂL-i YÂSİN

(bk. İLYÂS).

ALÂ b. HADRAMÎ

(العلاء بن الحضرمي)

el-Alâ b. Abdillâh b. İmâd el-Hadramî
(ö. 21/642)

**Hz. Peygamber, Ebû Bekir
ve Ömer devirlerinde
Bahreyn valiliği yapan sahâbî.**

Babası Abdullah Hadramut'tan gelecek Mekke'ye yerleşmiştir. Alâ Mekke'de doğdu ve erken tarihlerde müslüman oldu. Okuma yazma bildiği için zaman zaman Hz. Peygamber'e kâtiplik yapmıştır. Hz. Peygamber onu İslâmiyet'i tebliğ etmek, zekât, sadaka ve cizye toplamak üzere 630 yılında Bahreyn ve Uman'a gönderdi. Alâ Hz. Peygamber'in mektubunu Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ'ya verdi ve ona Mecûsîliği bırakıp İslâmiyet'i kabul etmesini tavsiye etti. İslâmiyet'in hem dünya işlerini, hem de âhi-

ret hayatını birlikte ele almasına hayran kaldığını söyleyen Münzir'in Hz. Peygamber'le birkaç defa daha mektuplaştığı ve sonunda müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgedeki başarıları sebebiyle Hz. Peygamber Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn'e vali tayin etti. Bazı kaynaklarda Alâ'nın bu görevi Hz. Peygamber'in hayatı boyunca sürdürdüğü zikredilirken diğer bazı kaynaklar daha sonra onun yerine Resûlullah'ın Ebân b. Saîd'i tayin ettiğini kaydedenler. Hz. Ebû Bekir devrinde ortaya çıkan irtidat olayları sırasında Bahreyn'e yeniden vali tayin edilen Alâ, mürtedleri bozguna uğratarak büyük başarı kazandı. Bölgede emniyet ve huzuru sağladıktan sonra İran topraklarında fütuhata girişti ve birçok yeri fethetti. Bu sırada Fars bölgesine bir çıkarma harekâtı düzenlediyse de bu ilk deniz seferi yenilgiyle sonuçlandı (638). Hz. Ömer bozguna uğrayan İslâm ordusunu imha edilmekten kurtarmak için bölgeye yardımcı birlikler göndermek zorunda kaldı ve kendisinden izinsiz giriştiği bu harekât sebebiyle Alâ'yı Bahreyn valiliğinden azlederek yerine Ebû Hüreyre'yi tayin etti. Alâ hac farızasını yerine getirip Küfe'ye dönerken yolda öldü.

Hz. Peygamber'den rivayet ettiği dört hadis *Kütüb-i Sitt*e'de yer almıştır. Alâ'nın duaları makbul bir sahâbî olduğu rivayet edilmekte ve kaynaklarda bununla ilgili bazı menkıbeler yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 576; İbn Sa'd, *et-Ta-bakât*, IV, 359-363; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 29, 147, 173, 249, 304-313; IV, 39, 79-82; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 146-147; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 47; IV, 74-75; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 215, 313, 368-371, 538-539; Zehebî, *A'lâ-mü'n-nübela*, I, 262-266; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 120; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 497-498; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 178-179; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (İstanbul 1980), I, 411-415.

AHMET ÖNKAL

A'LÂ SÜRESİ

(سورة الاعلى)

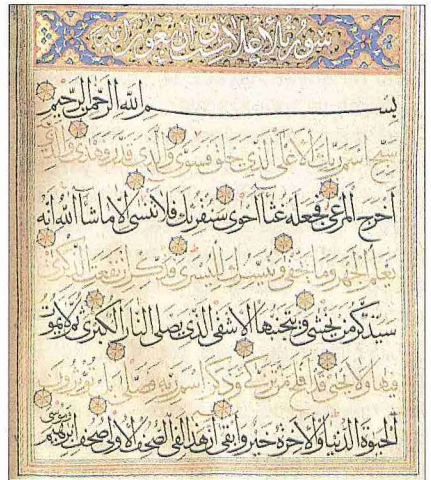
**Kur'ân-ı Kerîm'in
seksen yedinci sûresi.**

Mekke devrinde nâzil olmuştur, on dokuz âyettir. Fâsıla*sı elif harfidir. Adını ilk âyette geçen a'lâ kelimesinden almıştır. "Sebbih" diye başlayan ilk kelimesinden dolayı Sebbih sûresi diye de anılmıştır.

Bir önceki Târik sûresi, kâfirlerin çeşitli hile ve engellemelerine rağmen Hz. Peygamber'in Allah'ın izniyle zafere ulaşacağını vaad eden âyetle sona erer. A'lâ sûresinin, "Seni en kolay yola muvaffak kılacağız" meâlindeki sekizinci âyetinde de o zaferin yakında gerçekleşeceği müjdelendir. Bu müjdeye şükür ifadesi olmak üzere sûre, "Rabbinin yüce ismini tesbih et!" diye başlar; esas büyük bayramın ebedî kurtuluşla cennette gerçekleşeceğini, âhiretin dünya hayatından daha üstün ve daha kalıcı olduğunu, bu hakikatin önceki din kitaplarında, özellikle Hz. İbrâhim ile Hz. Mûsâ'nın kitaplarında da yer almış bulunduğunu vurgulayan âyetlerle son bulur. Bir sonraki Gâşiye sûresinde ise genel olarak âhiretten, özellikle cennet hayatından bahsedilir ve çeşitli misallerle âhiretin neden dünya hayatından üstün olduğu gözler önüne serilir.

A'lâ kelimesi âyette hem "rabb"in, hem de "ism"ın sıfatı olabilecek şekilde zikredilmiştir. Buna göre Allah'ın yalnız zâtı değil, isim ve sıfatları da yüce ve mukaddestir. Rabbin mukaddes adını anarken O'nun yüceliğini küçümseyecek anlayış, yorum ve davranışlardan sakınmak gerekir. Tevrat'ta on emir*den biri olarak, "Allah'ın, rabbin ismini boş yere ağza almayacaksın" (Çıkış, 20/7) diye emredilmiştir. Bununla beraber yahudiler Allah'ı gerektiği şekilde tenzih etmemişler, onu güçlü bir insan şeklinde düşünmüşler, bununla da kalmayarak sadece yahudilerin millî ilâhı olarak kabul etmişlerdir. Hristiyanlar

Muhakkak hattıyla yazılmış tezhipli A'lâ sûresi

ise, "O hem birdir, hem üçtür" tarzındaki akıl almaz çelişkiyi inançlarına temel yapmışlardır. Her iki dinin mensupları da aslında tevhid ehli oldukları halde **tenzih*** ehli olamamışlardır. Kur'an-ı Kerim, Allah'ı bir bilmenin bu bakımdan yeterli olmadığını göstermek için onun eşi ve benzeri olmadığını, birliğinin her yönüyle kutsal zâtına mahsus bir birlik olduğunu ortaya koymuş, Allah'ın birliği inancına, Allah'ın eşsiz yüceliği demek olan tenzih ilkesini de eklemiştir.

A'lâ sûresinin ilk âyetleri, birinci âyetteki tesbih ve tenzih emrinin gerekçesi gibidir: "O rab ki yaratan, düzene koyan, her şeyi inceden inceye takdir eden, yol gösteren, otlığı meydana çıkaran, sonra da onu çerçöp edip sel kusmuğuna çevirendir" meâlindeki âyetler (2-5), Allah'ın yüceliğini ve kudretini dile getirir.

Beşinci âyette, "çerçöp ve sel kusmuğu" mânasına gelen ve esas itibarıyla "kara kuru yakacak şeyler" demek olan "gusâen ehvâ" (غثا، أحوى) kelimeleri geçmektedir. Bu âyet, âdeta maden kömürü yataklarına işaret ediyor gibidir. Zira kömür yataklarının, daha önceki jeolojik devirlerde yaşamış olan dev otlarla ormanların jeolojik değişikliğe uğradıktan sonra yer altında basınç ve ısı etkisiyle kömüre dönüşmüş olduğu bilinmektedir. Cansız madde olan taş ve topraktan yemyeşil otların ve otlakların çıkması nasıl Allah'ın kudretine delâlet eden bir olaysa, otların ve ormanların da zamanla taş kömürüne dönüşmesi öylece O'nun kudretini gösteren bir olaydır.

Bu âyetin daha sonraki âyetlerle olan ilgisi dikkate alınınca, her yönüyle yüce yaratıcının kudretini dile getiren bu yeryüzünde, çevresinde olup bitenlerden habersiz ot gibi, ağaç gibi yaşayanların öldükten sonra sadece yakılmaya yarayan taş kömürüne benzeyecekleri ima ediliyor gibidir. Ayrıca bu âyet, onların kendi hayatları gibi çok önem verdikleri ve her şeyden üstün tuttıkları dünyalarının da hiçbir önemi bulunmadığını ihtar etmektedir. Çünkü dünya hayatı ebedî kurtuluşa basamak olursa bir anlam ve değer ifade eder.

Sûrenin, "Biz sana Kur'an'ı öğreteceğiz, sen de artık hiç unutmayacaksın" meâlindeki altıncı âyetinde Hz. Peygamber'in unutmaktan korunmuş olduğunu bildirilmesi de Allah'ın yüce kudretine delil gösterilmekte, Peygamber'in şahsında gerçekleşen bu ilâhî mucize-

nin sırrı, Kur'an'ı okuma ve ezberleme kolaylığı tarzında ümmetin hâfizlarında sürekli olarak tecelli etmektedir.

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in A'lâ sûresini çok sevdiği, vitir, bayram ve cuma namazlarında ve hatta son olarak kıldırıldığı akşam namazının ilk rekâtında onu okuduğu zikredilmektedir. Öte yandan, daha önce Vâkıa sûresindeki "Fe sebbih bi'smi rabbike'l-azîm" (56/96) âyeti nâzil olunca rûkûda "sübhâne rabbiye'l-azîm" denmesini öğütlediği gibi, bu sûre de "Sebbih isme rabbike'l-a'lâ" âyetiyle başladığı için secdede "sübhâne rabbiye'l-a'lâ" denmesini emrettiği bildirilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 96; III, 406; IV, 155, 271; V, 123; Buhârî, "Ezân", 63, "Tefsîr", 87/1; Müslim, "Şalât", 179, "Cum'a", 62; Taberî, *Tefsîr*, XXX, 96-101; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 399-405; Süyûtî, *el-İtkân*, I, 73; a.mlf., *Tenâsüku'd-dürer ft tenâsübi's-süver* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 135-136; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, IX, 346-355; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 5734-5769; Muhammed Mahmûd es-Savvâf, *Fâtihatü'l-Kur'ân ve cüz'ü 'Amme*, Cidde 1406/1985, s. 247-263; "Alâ Sûresi", *İTA*, I, 259-261; Honigmann, "Sebbih", *İA*, X, 289.

EMİN IŞIK

ALÂ b. UKBE

(العلاء بن عتبة)

Hiz. Peygamber'in kâtibi.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Alâ b. Ukbe, Hiz. Peygamber tarafından Abdullah b. Erkam (bazı kaynaklara göre Erkam veya Zeyd b. Erkam) ile birlikte bugün noterlerce yerine getirilen bazı işleri yürütmekle görevlendirilmişti. Bu iki sahâbî çeşitli kabileleri ve ashabın evlerini dolaşarak borç, mukavele vb. muameleleri yazıyla tesbit ederlerdi. Alâ b. Ukbe ayrıca Hiz. Peygamber'in bazı şahıslara ve kabilelere vermiş olduğu iktâ'ların belgelerini de yazmış olup bu belgelerden biri şöyledir:

"Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu, Peygamber Muhammed'in Cüheyne'den Benî Şemah'a verdiği (iktân belgesi)dir: 'Onlara, Sufeyne'den sınırını çizdikleri ve ettikleri yerleri vermiştir. Kim onlara karşı hak iddia ederse ona hak yoktur. Onların hakkı haktır'. Alâ b. Ukbe yazdı ve şahit oldu" (İbn Sa'd, I, 271; İbn Kesîr, IV, 9; Muhammed Hamîdullah, s. 184).

Vefat tarihi belli olmamakla birlikte, Hiz. Ebû Bekir devrinde Necran âmil*liği görevini sürdüren Amr b. Hazm'in maiyetinde kâtiplik yaptığı bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 271; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 179; İbn Abdürabbih, *el-İkdû'l-ferid*, IV, 161; Cehşiyârî, *Kitâbü'l-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, Kahire 1401/1980, s. 12; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 9; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 498; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye*, I, 275; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1965, s. 184; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 95.

VECDİ AKYÜZ

ALÂ b. VEHB

(العلاء بن وهب)

el-Alâ' b. Vehb b. Muhammed el-Kureşî el-Âmirî (ö. 35/655-56)

Hiz. Osman devrinde valilik yapan bir sahâbî.

Kureyş kabilesinin Âmir b. Lüey koluna mensuptur. Mekke'nin fethinden sonra müslüman oldu ve Hiz. Ömer zamanında Sâsânîler ile yapılan Kâdisiyye Savaşı'na katıldı. Hiz. Osman döneminde bir ara Kûfe valiliği yapan Sa'd b. Ebû Vakkâs, onu vilâyet sınırları içinde kalan Mâh ve Hemedan yöresinin idaresine memur etti. Bölge halkının çıkardığı bir isyanı bastırarak onları itaat altına aldı. İyi bir idareci olduğu anlaşılınca Hiz. Osman tarafından el-Cezîre valiliğine tayin edildi. Yaklaşık 32 (652-53) yılına kadar bu görevde kaldı. Bir süre de Rakka'da idarecilik yaptıktan sonra burada vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Lévi — Provençal), Kahire 1982, s. 435; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (trc. Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 444; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 78; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 498-499; Zirikî, *el-A'âm*, V, 46.

AHMET ÖNKAL

ALÂ YEDEY ADL

(على يدى عدل)

Hadis ilminde

cerh'in üçüncü derecesindeki bir râvî hakkında kullanılan tenkit ifadesi.

Bu tabir bir Arap darbımeselinden alınmıştır. Rivayete göre Arap meliklerinden Tübbâ', öldürtmek istediği kim-seleri muhafızı Adl b. Cez'e teslim eder-